

KÖPECZI BÉLA

Egy román kortárs a reformkori magyar politikai gondolkodásról

Borítsuk a feledés fátylát a múlt
vitáira, és beszéljünk ma a szív
szavával, az ész szavával, hogy ne
veszítsük el a jövőt.

Să aruncăm valul uitării peste
certele trecutului și să vorbim azi cu
vocea inimii,cu vocea rațiunii,
pentru ca să nu pierdem viitorul.

Papiu

Az 1848/49-es magyar szabadságharc idején Erdélyben a nemzetiségek között olyan súlyos konfliktusra került sor, amely alapvetően befolyásolta a román-magyar viszony későbbi alakulását. Sokan és sokféleképpen értékelték az akkori eseményeket és azok okait.¹ A magyar történetírás a szabadságharcot a feudalizmus felszámolásra és az ország függetlenségének megszerzésére irányuló kísérletnek és ezzel együtt az európai haladó mozgalmak egyikének tartja. A román történetírás az erdélyi románok szembefordulását a szabadságharccal a nem teljesített társadalmi és nemzeti követelésekkel szembeni elégedetlenséggel magyarázza, és ehhez képest másodlagosnak ítéli az erdélyi császári haderővel és a bécsi udvarral való együttműködést. Ebből az is következik, hogy a fegyveres harcért a fő felelősséget a magyar vezetésre és annak nemzetiségi politikájára hárítja. A kérdés az, hogy miként látta ezt a politikát a kortárs erdélyi román értelmiség, s miért jutott el a magyar szabadságharccal való szembeforduláshoz.

A román nemzeti ideológia kialakulása az úgynevezett erdélyi iskolához kapcsolódik, tehát S. Micu-Klein, Gh. Șincai, P. Maior történetírói és nevelői tevékenységéhez, amely részben a dáko-román kontinuitásra épített történelmi jogra, részben a románság számbeli túlsúlyára hivatkozva, követelte az úgynevezett negyedik nemzet jogainak megadását. A román püspökök már 1791-ben benyújtják a császárnak a *Supplex Libellus Valachorum* néven ismert emlékiratot, amelynek tartalmát az említett eszmék határozták meg.² Ekkor még csak a feudális keretek közötti jogmegadásról volt szó, a 19. század harmincas éveitől kezdve azonban a román nemzeti ideológia-nem kis mértékben a magyar reformmozgalom hatására demokratizálódott. Az a fiatal értelmiség, amely 1848-ban a románság nevében lépett fel, már egyszerre követelte a jobbagyság felszabadítását és a nemzetiségi jogok megadását mindenki számára.

Papiu és eszmei világa

Ki volt Alesandru³ Papiu Ilarian? Egy görög katolikus román pap fia, aki 1827-ben született az akkor Belső-Szolnok megyéhez tartozott Bezdédén, és aki 1877-ben halt meg viszonylag fiatalon, Nagyszebenben. Tanulmányait a marosvásárhelyi katolikus gimnáziumban, majd Balázsfalván a görög katolikusban (ahonnan kicsapták) és végül Kolozsvárt, a piarista líceumban folytatta. Balázsfalván aromán stúdiumokkal, történelemmel, de filozófiával is foglalkozott, Kolozsvárt pedig mindenekelőtt joggal. Alapos műveltségre tett szert nemcsak tanulmányai során, hanem személyes tájékozódása és olvasmányai segítségével is. 1847-ben kancellistának ment Marosvásárhelyre, és itt kapcsolódott be a forradalmi eseményekbe. Részt vett a balázsfalvi román gyűlések szervezésében és a havasalföldi forradalmi mozgalomban.⁴ Apját 1849 márciusában mint a román felkelés résztvevőjét, a magyar katonai törvényszék halálra ítélte és felakasztatta.

1850-től Bécsben, majd 1853-54-ben Padovában folytatott jogi tanulmányokat, és itt szerezte meg doktorátusát. 1855-től Jászvásárban a jogi karon tanított, majd Berlinben végzett történelmi tanulmányokat. Cuza fejedelem tanácsadója a Kossuth-emigrációval

folytatott tárgyalásokon, s fenntartásokkal fogadja az együttműködés lehetőségét.⁵ 1863-tól egy évig igazságügyminiszter, aki fontos törvénytervezeteket dolgozott ki. Lemondása után a semmisítőszék bírója, majd elnöke lett. A hivatalos körökkel való összeütközése miatt végül is ügyvédi praxisba kezdett. Mint ilyen védte a giurgiu-i bivalyhajcsárokat, akiket igazságtalan ítéletekkel sújtottak. Mindeközben tovább foglalkozott az erdélyi románok helyzetével, elnöke volt a *Transilvania* egyesületnek. A Román Tudományos Akadémia tagjának választotta. Történelmi munkákat és dokumentumgyűjteményeket adott ki.⁶

Küzdelmes életről van tehát szó, amelyet egyaránt jellemez a nemzet sorsa és a társadalmi igazságosság iránti érzékenység meg a történeti és jogi kérdésekben való elmélyülés. Nemcsak elismerésekben, hanem vádakban és megaláztatásokban is része volt, ezek nem kis mértékben hozzájárultak betegségéhez, a paralízis progresszívához. A román történetírás Papiu Ilariant az 1848-as román nemzedék egyik legjelesebb képviselőjének tartja.⁷

Papiu eszmeiségének kialakulásában meghatározó volt az erdélyi etnikai, társadalmi és vallási helyzet. Hamar tudatára ébredt annak, hogy ahhoz a románsághoz tartozik, amelynek többsége jobbágy, és amelynek vezető rétege sem élhet ugyanolyan jogokkal, mint a nemesek, a szászok és a székelyek, mégha a görög katolikus papság a vallási unió elfogadásával bizonyos előnyöket élvezett is. Nyomasztotta a románok vallási megosztottsága, s hamar ráébredt ennek veszélyeire. Nemzeti öntudatára az erdélyi iskola tagjainak munkái és mindenekelőtt Petru Maior *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia* című könyve hatott, amely a dáko-román kontinuitást védelmezte a szász J. K. Ederrel szemben.

Ebben az időben a magyartörténészek többsége elfogadta a Bonfini és a humanisták vagy az Anonymus által képviselt álláspontot. Egyesek, így éppen a kolozsvári piarista líceum világtörténelmet tanító tanára, Bolla Márton ennek ellentmondott, de nem volt hatása, mert a *Supplexre* válaszoló *Dissertatio de Valachis* című munkája kéziratban maradt.⁸ Általánosabb véleményt képviselt a román származású Soósmezei Vajda László, aki a „kolozsvári Királyi Lyceumba a' Hazai és Büntető Törvényeknek a tanítója” volt, s aki 1830-ban magyarul kiadott *Az erdélyi polgári magános törvények historiájában* ezt írja Felmert és Timont követve: „Bírták e' szerint a' Romaiak Dacciát, következőleg Erdélyt-is, Partos Daciából származott Aurelianus Császár is, a' ki 274.-ik Esztendőben a' Romai Katonákat Középső Mé'siába általvivén, ezt a Gothusoknak általengedte. Ezen Romai és Dacus Maradványokból származnak az Oláhok, mellyet élő nyelveken kívül szokásaik - is bizonyítanak”.⁹ A honfoglalást Anonymus alapján írja le: „Gelo, a Csatapiacson maradván, az ő Népei, kik többnyire Oláhokból és Tótokból állottak, Esküllőnél Tuhutum alá adják magukat s e szerint Közép Dacia vagy Erdély a Magyarok kezébe megyen.”¹⁰ Mindez azt bizonyítja, hogy még nem alakult ki történeti-ideológiai vita a kérdés körül, s a kolozsvári piaristák toleráns álláspontot foglaltak el román diákjaikkal szemben. Ez nem jelenti azt, hogy az 1840-es években ne hatottak volna itt is a nemzed ideológiák. Egyébként 1845-ben mintegy harminc román fiatal járt a líceumba, így az 1848/49-es erdélyi eseményekben oly fontos szerepet játszott Avram Iancu is.¹¹

Papiu a líceumban több társával együtt kiadott egy kéziratot *Diorile* (Zorile) címen, amely mindenekelőtt a román nyelv művelésével akart foglalkozni, de szépirodalmat is közölt. Az ösztönzést nem kis mértékben Balázsfalvától kapta, ahol 1843-45-ben megismerte a román reformmozgalom egyik vezető képviselőjét, Simion Bărnutiu tanárt. Ez utóbbi nemcsak az erdélyi iskola tanításait tette magáévá, hanem a felvilágosodás és Kant filozófiáját is tanulmányozta, és harcosan szállt szembe a görög katolikus püspök és a klérus más tagjainak konzervativizmusával és kompromisszumkeresésével. Azon diákok mellé állt, akik egy jelentéktelen iskolai konfliktus nyomán szembefordultak Ioan Lemenyi görög katolikus püspökkel, és akik közé Papiu is tartozott. Egyes tanárok és diákok fellépése a hierarchia ellen súlyos retorziókat váltott ki (ez esetben Esztergom mint legfőbb egyházi

felügyeleti szerv is hallatta szavát), egyben felhívta a figyelmet a román értelmiség egy részének radikalizálódására. Hogy Balázsfalva és a román nemzeti ideológia milyen hatással volt a 18 éves fiatalemberre, arra jellemző, hogy Kolozsvárt a tanulmányi iratokban még *Pap Sándorként* szerepel, a *Papot* azonban saját írásaiban *Papiura* változtatta, és ehhez hozzákapcsolta a görögös *Ilariant*, az apja egyik neve - *Bucur* (bucurie, öröm) - fordításaként.¹²

A radikalizálódást elősegítette a román sajtó, amelynek első képviselője Gheorghe Bariț (írják latinosan Baritiu-nak is) volt, aki 1838-tól Brassóban kiadta a *Gazeta de Transilvania* című újságot és annak melléklapját, a hetente megjelenő *Foaie pentru minte, inimă și literatură*-t.¹³ A *Gazeta* elsősorban híreket közölt, a *Foaie* politikai, nyelvészeti, történeti, szépirodalmi cikkeket. A román fiatalok ezt olvasták Kolozsvárt is, és a *Diorile*-ben írt egyik cikkében Papiu hivatkozik is a hetilap nyelvművelő programjára, amellyel ő maga is egyetértett.

Bariț élénk figyelemmel kísérte a magyarországi reformmozgalmat és annak erdélyi hatását. 1842 márciusában az erdélyi diéta megismétli az 1791 óta többször előadott javaslatot, amelyet félreértések elkerülése végett latinul idézek: „Ut lingua publicae administrationis et diplomatica in Magno hoc Transylvaniae Principatu hungarica sit.”¹⁴ A magyar nyelvnek a latin helyett mint *közigazgatási és diplomáciai*, tehát államnyelvkénti bevezetéséről van szó. Ez a javaslat vitát váltott ki a szászok és románok körében, akik a latin, illetve az anyanyelv használata mellett álltak ki.

A *Foaie* 1842. március 2-től egy cikksorozatot jelentetett meg Bariț tollából *Români și maghiarizmul* (A románok és a magyarizmus) címen, amely azt állítja, hogy a diéta e javaslattal „a román nemzetiség megsemmisítésére” törekszik. Bariț az „arisztokráciát” azonosítja a nemességgel (mint teszik magyar kortársai is), amely szerinte a múltban is kísérletet tett a románok asszimilálására, így mindenekelőtt a kálvinizmus, majd pedig a Rómával kikényszerített unió segítségével. Ez a terv azonban már akkor sem valósulhatott meg, s most még kevésbé a románság nagy száma, a „nemzet ébredése”, az egyházak különállása és az erdélyi románoknak a fejedelemségekkel folytatott „kommunikációja” miatt. Nem lehet felhozni az asszimilálás érdekében a hajdani Római Birodalom által nyújtott példát vagy éppen a franciaországi analógiát, hiszen a magyarok kisebbségben vannak, és kultúrájuk sem olyan vonzó, mint az említett országoké. A magyar „arisztokrácia” fel ételezi, hogy a románok önként lemondanak nemzetiségükről, a történelem azonban azt bizonyítja, hogy évszázadokon keresztül képesek voltak ellenállni az idegen uralomnak. Egyébként a románok Anonymus szerint önként választották vezérükké Gelu halála után Töhötömöt, az Erdélybe betörő magyarok vezérét, éppen ezért jogaikat megtarthatták. E jogokat csak később vették el tőlük, de már az 1790-es országgyűlésen felléptek a védelmükben. Nem érti Eder és más történészek és politikusok érvelését, akik az erdélyi államrendszer összeomlásától félnek abban az esetben, ha a románokat „negyedik nemzetként” ismerik el. Az nem lehet érv, hogy a románságnak nincs földbirtoka, hiszen a nemesek között románok is vannak. Egyébként elmúltak azok az idők, amikor az uralkodó nemzetbe beolvasztották a meghódítottakat.

A magyarok mindenfelé hirdetik, hogy ázsiai eredetük miatt elszigeteltek Európában, és hogy veszedelmes ellenfelek veszik körül őket. Erre. hivatkozva akarnak magyarosítani. Ez azonban nem jó taktika, még akkor sem, ha azt bizonygatják, hogy az Oroszországgal való szembenállás egész Európa érdeke.¹⁵ A magyarok egyedül nem képesek az „északi kolosszusnak” ellenállni, ezt csak a Monarchia teheti meg. Egyébként a pánszlávizmus ellen a románok egyenesen védőfalat képezhetnének, annál is inkább, mert kapcsolatban állnak a többi neolatin néppel, és mert a múltban is védték Európát és a kereszténységet a külső támadók ellen. Vázolja a román fejedelemségek fejlődését, amely kedvező feltételeket teremt a közös harcra.

Felteszi a kérdést: melyik nemzet a nagyobb, „kompaktabb”, vallásilag egységesebb, melyiknek az „arisztokráciája” vallásosabb elveket a kultúra fejlődésével kapcsolatban? Az előnyöket a románok és a román fejedelemségek oldalán látja, a magyarság hibáit és gyengeségeit pedig Széchenyi *Kelet népének* alapján sorolja fel.¹⁶ A cikksorozatot azzal zárja, hogy mindazzal, amit elmondott „a haza boldogulását” akarja szolgálni.

Mindez jó összefoglalója annak a nézetrendszernek, amely a román értelmiség radikálisabb részét befolyásolja, és mindenekelőtt az ifjúságot. A *Gazetának* és a *Foaie*nek 1842 végén csak 640 előfizetője volt, ennek mindössze egyharmada erdélyi és magyarországi román, a többi a fejedelemségekben lakott.¹⁷ Bármilyen kicsi is volt a közönsége, ez a sajtó értelmiségi körökben hatni tudott még akkor is, amikor a konzervatívok uralomra kerülésének idején Bariő óvatosabb lett, és főleg nyelvi-irodalmi és történeti kérdésekkel foglalkozott. Ez az óvatos magatartás nem jelentette azt, hogy lemondott volna elveiről és a politikai követelésekről. Módszerére jellemző, hogy 1846-ban kiadja a *Gazeta de Transilvaniában* Jakab Eleknek az *Erdélyi Híradóban* megjelent *Oláh ügy* című cikksorozatát, amely a királyföldi románokkal foglalkozik, s melyhez általánosabb jelentőségű kommentárokat fűz elsősorban az úr és jobbágy viszony és a más területeken is lakó románok jogainak kérdésében. A *Foaie*ben szívesen közöl külföldi szerzőktől, így 1846-ban lefordítja Auguste de Gerando Erdély-könyvének románokra vonatkozó részét, és kritikus „reflexiókat” fűz hozzá, amelyek a románok jellemével, vallásával és életmódjával kapcsolatosak.¹⁸

Bariő politikai gondolkodásának kialakításában az erdélyi iskola mellett nagy szerepet játszott a magyar reformmozgalom. Ő maga mondja el emlékirataiban, hogy a harmincas években, amikor Balázsfalván élt, Széchenyi *Hitelét*, Wesselényi *Balítéletek*, Bölöni Farkas *Utazás Észak Amerikában* című írását és a magyar és a német nyelvű sajtót olvasták. A magyarból az *Erdélyi Híradót* említi.¹⁹ A *Foaie*ben foglalkozik Széchenyi és Wesselényi későbbi írásaival, és főként az elsőről bizonyos tisztelettel emlékezik meg; fő ellenfelének Kossuthot tartja.

Papiu is ezekből a forrásokból táplálkozik, még pedig úgy, hogy Bari értelmezéseit fogadja el nemcsak az említett munkákról, hanem az országgyűléseken megvitatott kérdésekről is, amelyekről a *Gazeta* úgy tudósít, hogy a románokot érintőket kiemeli, bár nem kommentálja.

Felső-Dacia románjainak története

A szabadságharc után, 1851-52-ben adja ki Bécsben *Istoria Românilor din Dacia Superioară* című könyvét, amely a kor román történetének egyik legfőbb forrása. Az első kötetben összefoglalót ad Erdély múltjáról, a másodikban pedig eszmetörténeti áttekintést, melyet római lapszámokkal jelez, majd folytatja az elbeszélést, s 1848 első felének politikai eseményeit idézi fel.

A történeti összefoglaló fő célja leleplezni az erdélyi románok nemzeti és társadalmi elnyomását. A dáko-román kontinuitás elmélete alapján állítja, hogy a románok őslakók Erdélyben, akiket a magyarok leigáztak. Anonymusra hivatkozva bizonygatja, hogy a román vezérek, Menumorot, Gelu és Glad túlerővel álltak szemben, s a románok kénytelenek voltak elfogadni az alávetettséget. Kezdetben a magyar elnyomás elviselhetőbb volt, de a jobbágyság bevezetésével egyre tűrhetlenebbé vált. Számára az 1437-es parasztfelkelés „román forradalom” volt, és Budai Nagy Antal maga is román vezér.²⁰ A Hunyadiak alatt, akik román származásúak voltak, és akikkel együtt minden tizedik román harcolt a török ellen, a nép sorsa valamennyire javult. Hunyadi János sok románt megnemesített, de ezzel nem tett nagy szolgálatot a románoknak, mert ezek elmagyarosodtak, Mátyás, akihez hasonló királyuk a magyaroknak nem volt, a románokat felmentette az egyházi tized fizetése alól; ugyanakkor azonban igazságtalan hadjáratot viselt Nagy István moldvai vajda ellen. A

származás kutatása indítja arra, hogy Kinizsi Pált is „a bánági románok hőségének” tekintse. 1514-ben a románok nem vettek részt a parasztháborúban, de velük szemben is alkalmazták a még súlyosabb jobbágyelnyomást, amely Magyarország bukásához vezetett.

A fejedelemség időszakát a románságra nézve „még fatálisabbnak” tartja, mint az előző évszázadokat, mert még súlyosabb volt a „három nemzet” és a „négy bevett vallás” rendszerében a társadalmi és a vallási megkülönböztetés. Szerinte a magyar nemesség a görögkeleti románokra rá akarta kényszeríteni a kálvinizmust, ami nemzeti sajátosságainak megsemmisítését jelentette volna. Ugyanakkor elismeri - s ez nem kis ellentmondás -, hogy a vallásos művek fordításai, amelyek létrejöttét a fejedelmek támogatták, hozzájárultak a román irodalmi nyelv kialakulásához. Egyetlen fénypont ebben az időszakban Mihály vajda uralkodása, aki „megesküdött arra, hogy megszabadítja a kereszténységet a töröktől, és erőteljesen kívánta, hogy az összes románokat egész Dáciában egyetlen nemzeti testben egyesítse, úgy, ahogy egyszer voltak”.²¹

A bécsi udvar a vallási uniót, tehát a görög katolikus egyház létrehozását a magyar arisztokrácia gyengítésére próbálta felhasználni. A románok vallási megosztása hátrányokkal járt, de bizonyos előnyök is származtak belőle, így a Béccsel és a Rómával való közvetlen kapcsolat és az anyanyelvi oktatás fejlesztése. Szerinte egyébként a modern időkben nem a vallás, hanem a nemzetiség (naționalitate) a meghatározó, és ezen az alapon hadakozik a továbbiakban is a felekezetieskedés ellen. Rokonszenve a század végén a bécsi udvaré és főleg II. József császáré, aki megérdemelté a „pater patriae” címet, mert meg akarta szüntetni a jobbágyságot, és „felkeltette és felújította a románoknál a Dáciára vonatkozó gondolatokat”.²² A Horea-felkelésről alig szól, pusztán azt említi, hogy „a románok sok magyart öltek meg, de végül legyőzték őket; a tanácsadókat megölték a császár tudta nélkül; de egy kicsit megkönnyebbült a románok sorsa, miután eltöröltetett a személyes jobbágyság, legalábbis a nevében”.²³ Papiu tehát átveszi a „jó császár” mítoszát, ami nemcsak az értelmiség, de a jobbágyság körében is élt. Jóval többet foglalkozik a *Supplex Libellus Valachorummal* és a körötte zajló vitával, ami lehetővé teszi, hogy részletesen előadja a románok 1791 után is többször megújított követeléseit. Ismerteti a román egyházak szerepét a követelések képviselőiben, és bírálja azokat a vezetőket, akik keresték a magyar „arisztokráciával” a kompromisszumot.

1834-gyel új korszak kezdődik a magyar-román kapcsolatokban, amit Papiu az „ultramagyarizmus” idejének nevez. A magyarok a középkorban nem akartak magyarosítani (példa erre Szent István *intelmei* az idegenek befogadásáról). Később is csak a kálvinizmus tett erre kísérletet, de eredménytelenül. II. József uralkodása idején azonban ráébredtek arra, hogy mi a jelentősége a nemzetiségnek, és arra is, hogy az országban kisebbségben és szétszórva élnek, és hogy az úgynevezett arisztokratikus jogokkal nem lehet a szupremáciát biztosítani. Mindezeket tekintetbe véve alakult meg az „ultramagyar” vagy liberális párt - Papiu a kettőt azonosítja -, amely az erőszakos magyarosítást tűzte ki célul. Ennek érdekében kívánta a magyar nyelv kötelezővé tételét a közigazgatásban és az oktatásban. A legjellemzőbb ebből a szempontból Kossuth *Pesti Hírlapjának* a programja, amely nyíltan beszél a nemzetiségek beolvasztásáról. Kossuth „testi-lelki jó barátja” (frate de cruce), Wesselényi Miklós, aki csak akkor akarta a románokat felszabadítani a jobbágyi terhek alól, ha megtanulják a magyar nyelvet. Itt utal a *Balítételekre* és külön is arra a részletre, amelyben a szerző kisdédóvók felállítását javasolja a román falvakban. Miután gúnyolódik azon, hogy a román nevetek hogyan próbálták magyarosítani, és magyarként jegyezték be az oktatási intézményekbe románokat is, ismerteti az 1847-es nyelvi rendeletet. Ez szerinte a román kultúra megsemmisítésére törekedett, és a románokat, akik többségben élnek Erdélyben, arra akarta kötelezni, „hogy egy maroknyi magyar arisztokrata kedvéért megtanulják a magyart, melyet tizenkét évi tanulás után sem lehet tökéletesen elsajátítani.”²⁴

Súlyosan elítéli azokat a románokat, és különösen Lemenyi püspököt, akik engedtek a magyar nyomásnak. Lemenyi elődje temetésén a halotti beszédet magyarul mondta, és bizonyos egyházi kiadványokat is magyarul akart megjelentetni. Papiu nem kíméli a balázsfalvi tanárokat és diákokat sem, akik, miután latinul nem akartak beszélni, inkább magyarul szóltak, sőt magyar nótákat (Kiskomárom-Nagykomárom) énekeltek. Bírálja azokat az elmagyarosodott románokat, akik a román oktatás céljait szolgáló különböző alapítványokat - amelyek létét Wesselényi a *Szózatban* kifogásolta adminisztrálják. Látja, hogy a magyarországi románok hajlamosak a kompromisszumra, ő az erdélyi radikálisok mellett foglal állást, a nyelvtörvény ellen. Kifogásolja, hogy 1842-ben a román püspökök csak a szászföldi románok és nem az egész románság érdekében léptek fel, mégpedig magyar biztatásra, amit elterelő hadmozdulatnak tart.

Ezek után részletesen foglalkozik a román jobbágyság és a magyar „arisztokrácia” közti ellentéttel. A *Foaie* nyomán szükségesnek tartja bizonyítani a románok földhöz való jogát, s történeti érveket is felhoz ennek igazolására.²⁵ Az országgyűlések által hozott törvények alapján joggal mutatja ki, hogy az erdélyi román jobbágyok sorsa rosszabb volt, mint a magyarországiaké. A magyar urak féltek is a jobbágyaiktól, amit bizonyítanak az 1831-es események, ekkor sokan Erdélyben újabb felkeléstől tartottak. Részletesen ismerteti az erdélyi országgyűlések tárgyalásait az úrbér ügyében, majd szól az 1848-as törvényekről, de ezekkel kapcsolatban nem a magyar liberálisok fellépését, hanem főleg konzervatívok ellenállását emeli ki. Érdekes, hogy 1851-ben a földfoglalásokkal kapcsolatban szükségesnek tartotta a románokat megvédeni a „kommunizmus” vádjától, amelyet szerinte „a ravasz urak hoztak fel velük szemben, holott csak jogaikért harcoltak”.²⁶ Összefoglaló történeti áttekintést ad tehát a jobbágykérdésről, ami azt mutatja, hogy ezzel a témával külön is foglalkozott. Munkájának kétségtelenül ez az egyik legeredetibb része. A szándék természetesen világos: a jobbágyelnyomás számára nem egyszerűen társadalmi, hanem nemzeti kérdés, hisz ez áll gondolkodásának tengelyében.

Az *Istoria* második kötetének bevezetőjében a Közép-Kelet-Európában jelentkező nacionalizmusokat mutatja be, mégpedig egy 1850-ben Párizsban megjelent kiadvány alapján, amelyet H. Desprez írt *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie* címen, s amelynek alcíme *Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais*. A szerző, aki már előbb is tájékoztatta a francia közvéleményt a *Revue des deux mondes*-ban Európa e részének eseményeiről, rokonszenvvel beszél a románok törekvéseiről. Meglepő, hogy Papiu ilyen hamar tudomást szerzett erről a könyvről, ami bizonyítja a párizsi román emigrációval való kapcsolatát.

Ezután maga tesz kísérletet a politikai irányzatok bemutatására, mégpedig elsősorban háromról beszél, a szlavizmusról, a romanizmusról és a magyarizmusról, amelyet most már „ungurizmusnak” nevez.

Papiu abból indul ki, hogy a magyarok „a fegyver és a szenvedélyek” erejével uralkodtak a szlávok és a románok fölött, nem volt anyanyelvi kultúrájuk, sőt - amint ezt Széchenyi a *Hitelben* megállapította²⁷ - az „arisztokrácia” közömbösen szemlélte a nemzet sorsát. Isten „könyörületessége” magyarázza csak a magyarság megmaradását.²⁸ Az ébredést a germanizmusnak tulajdonítja, amely Wesselényi *Szózata* szerint ki akarta irtani a magyarokat, és helyükbe németeket akart telepíteni. Ehhez az ébredéshez hozzájárult a szlávok és a románok felfedezése is, létüket a magyarok önmaguk számára veszélyesnek tartották. Itt Papiu Desprez-re utal, aki szerint az „ungurizmus” szembefordulást jelent a germanizmussal, egyben azonban a románok és a szlávok beolvasztását kívánja.

Az irányzat első képviselői Széchenyi és Wesselényi, akik a magyar szupremáciát akarták biztosítani. Ennek eszközéül a feudális viszonyok felszámolását, a románoknak és a szlávoknak az alkotmány kereteibe való felvételét javasolták, de egyben a magyar nyelv

művelését és elterjesztését a köz- és magánszférában egyaránt. Ezt a programot fogadta el Kossuth és „az egész magyar nemzet”.

A magyarosításhoz való jogot a legvilágosabban Wesselényi fogalmazta meg a *Balítéletekben*²⁹ és a *Szózatban*³⁰. Az elsőben úgy, hogy az állampolgári jogok gyakorlását a magyar nyelv elsajátításához köti, a másodikban pedig úgy, hogy a modern államokban alkalmazott közös nyelv példájára utal. Wesselényi a magyarosítást és ezzel együtt a magyar állam megerősítését a pánszlávizmus ellenében hangsúlyozta, de ennek indokoltóságát Papiu kétségbe vonja.

Széchenyi a nyelvi kérdésben óvatosabb (caut) volt, egy helyen a *Kelet népében* említi ugyan, hogy a szlávok fogadják el a „rokontalan magyar nép nyelvét”, de fő célkitűzése magának a magyar nyelvnek a művelése volt, aminek céljából létrehozta a Magyar Tudományos Akadémiát.³¹ A nyelvművelésnek voltak neveléses, a túlzó nemzeti büszkeséget előtérbe állító megnyilvánulásai is, (amint azt Desprez is észrevette), példaként Papiu Vörösmarty *Fóti dalát* idézi magyarul és románul.³²

Magyarországon 1830-tól kezdve erőltették a magyar nyelv államnyelvvé tételét, amit 1836-ban sikerült elérni. Wesselényi *Szózatát* említi, amely helyesli ezt az elhatározást, és mindenekelőtt annak a hasznát emeli ki, hogy a latint a magyarral cseréljék fel, mintha ez a nemzetiségek szempontjából is előnyt jelentene. Az erdélyi magyar politikus azonban nem elégszik meg a magyarországi nyelvtörvény erdélyi alkalmazásával, a magyart a nemzetiségi iskolákba, sőt a kisdedővókba is be akarja vezetni. Némelyek a magyarosítással még tovább akarnak menni, és a nemzetiségek közé magyarokat akarnak telepíteni.

A magyarosítás másik fő eszköze az alkotmányosság érvényesítése, amelynek meghirdetése Széchenyi nevéhez fűződik, „akinek nemcsak a lelke volt magyar, mint senki másnak, de jelleme, magasszínvonalú bölcsessége és mesteri politikája teljesen idegen volt a magyar jellemtől.”³³ Széchenyi nagyságát azzal is kiemeli, hogy a *Stádiumból* vett idézetekkel bizonyítja: mindenekelőtt saját nemzetét és annak „arisztokráciáját” bírálta, s ugyanakkor „Hunnia” minden lakosának, a parasztnak is jogot akart adni, Werbőczy *Tripartituma* első részének 9. cikkelyét ki akarta terjeszteni az ország minden lakosára. E cikkely ugyanis bármely etnikumból származó nemest hungarusnak tekintett (nobilitas Hungarica est), ami azt is jelenti, hogy Széchenyinek ez az értelmezése magában foglalta az elmagyarosítást is. Az „ungurizmus” ilyen módon nála szélesebb alapot kapott, hiszen az érdekegyeztetésre hivatkozva szorgalmazta a magyarosítást.

Ezt a nézetet fogadta el Wesselényi, sőt Kossuth is, de ők nyíltan beszéltek a magyarosításról, mégpedig a liberalizmus „legelvakítóbb és legcsábítóbb formáit” felhasználva „az ungurizmus igazságtalanságának elrejtésére”.³⁴ Végeredményben - szerinte - Széchenyi is feláldozta a haza- vagy a szabadságszeretetét a nemzet szeretetének és ezzel együtt a magyar szupremáciának, valahányszor az előbbieket összeütközésbe kerültek az utóbbiakkal. Ezzel magyarázható, hogy időnként a konzervatívokkal, néha a kormánnyal vagy a liberálisokkal együtt lépett fel. A *magyar szónokok könyvéből* idézi Széchenyinek azt a megfogalmazását,³⁵ amely szerint előre kiszámított terv alapján cselekszik, és ebben a gazdaságnak és nem a politikának ad elsőbbséget. (Csengery Antal említett könyvének kiemelései hatnak arómán kortárs Széchenyi-képére). Papiu ezt úgy magyarázza, hogy a magyar politikus így akarta a szlávok és a románok figyelmét a politikai és nemzeti érdekekről elterelni, és a gazdaságiakra s materiálisokra fordítani. Ez a politika szerinte sikereket ért el nemcsak a magyaroknál, hanem a nemzetiségeknél is. Az utóbbiak közül sokan örültek a reformok gondolatának, és a nyelvi kérdést másodrendűnek tartották.

A bécsi kormány közben újabb és újabb engedményeket tett a magyaroknak, akik egyre merészebbek lettek, és az „ungurizmus” rövidesen megmutatta igazi arcát. 1836 után az új nemzedék, amely „elsajátította a nyugati eszméket és azokat a magyarok keleti tűzével propagálta”, lényegében véve szembefordult a Széchenyi-féle programmal. A „nemes gróf

elvesztette népszerűségét, és Kemény Zsigmond szerint³⁶ Dante Poklának kínjait élte át, mert úgy érezte, hogy a magyarokat felébresztette ugyan, de ezzel pusztulásukat idézte elő. Kossuth, aki „a magyar jellem minden gyengeségét megszemélyesítette”, fanatizmusával felfedte az „ungurizmus” elnyomó szándékait, és ezzel a magyarok ellen mozgósította a szlávokat és a románokat, s tette ezt úgy is, mint szlovákból lett magyar.³⁷ Ismerteti Kossuth pályafutásnak egyes állomásait, és ismét említi a *Pesti Hírlapot*, amelyben nem titkolta, hogy Magyarországot a Monarchiától el akarja szakítani, és hogy „meg akarja ölni” a szlávok és a románok „nemzeti egyéniségét”.

Mégis Kossuth és Széchenyi politikájának különbségét csak a modorban és a taktikában látja. Az utóbbi óvatosabb és türelmesebb volt mind Bécs, mind a nemzetiségek irányában, az első viszont agitátorként viselkedett, aki az „arisztokrácia” minden jogát mindenki számára azonnal meg akarta adni, feltétele a nemzetiségek elmagyarosítása és a magyar szupremácia elfogadása volt. Széchenyi végül is „nagy politikus volt, de machiavellista, liberális, de mindenekelőtt magyar, az „ungurizmus” volt minden reformjának kiindulópontja.”³⁸ Ellenfele „fantasztikus és torz illuziókat táplált”, amire idézi a *Kossuth parlamenti élete* című kiadványt, illetve a *Gazeta de Transilvania* által közölt beszédek egyes részleteit. Fellépései azt bizonyították, hogy „a liberalizmus álarca alatt a legnagyobb zsarnok és a szlávoknak és a románoknak halálos ellensége húzódott meg.”³⁹ Mindenesetre ez a nyílt fellépés kevésbé volt veszélyes a nemzetiségek számára, mint Széchenyi politikája, aki „köpenye alatt elrejtve tartotta az ungurizmus törét”. Kossuth azt állította, hogy a politika az „egzigenciák” tudománya, az életben azonban ezt az elvet nem tudta alkalmazni (Papiu Kossuth megítélésében főleg Kemény Zsigmondra támaszkodik). Ő volt a „legszerencsétlenebb politikus”, aki ahelyett hogy megmagyarosította volna a szlávokat és a románokat, éppen ellenkezőleg, még inkább felébresztette bennük a nemzetiség érzését, növelte a gyűlöletet a nemzetiségek között, és előkészítette az „ungurizmus” halálát.⁴⁰

Külön is ismerteti Széchenyi és Kossuth vitáját a *Kelet népe* és az erre adott *Felelet* alapján. Széchenyinek 1842 novemberében az Akadémián elmondott beszédét⁴¹ úgy értékeli, hogy az fellépett az erőszakos magyarosítás ellen. Türelmesebb álláspontot foglalt el a nemzetiségi kérdésben az 1847-ben megjelentetett *Politikai programtörvényekben* is. Elismeri, hogy Kossuth következetesebb volt a feudalizmus felszámolásának programjában, de szerinte továbbra is fenn akarta tartani a nemesség vezető szerepét. Széchenyi ezzel szemben a feudális rendszer fokozatos megszüntetését tűzte ki célul, a reformokkal az alkotmányosságot akarta terjeszteni, és ebbe az arisztokráciát is be akarta vonni. Meglepő, hogy Papiu ezt az álláspontot rokonszenvesebbnek tartja, de ezt természetesen nem a feudalizmus iránti elkötelezettségével, hanem a nemzetiségi kérdésben elfoglalt és Széchenyi türelmességét honoráló álláspontjával kell magyarázni. Szerinte egyébként Kossuth nemcsak a nemzetiségek kérdésében mutatkozott rossz politikusnak, hanem a bécsi udvarral való viszony alakításában is elszámította magát, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a szlávok és a románok nem hajlandók harcba szállni Magyarország függetlenségéért. Széchenyi ki akart tartani Ausztria mellett, mert úgy vélte, hogy így lehet megőrizni a magyarságot. Papiu szerint ez részéről csak taktika volt, előbb a magyarság megerősödésén akart munkálni, mielőtt kiadta volna a függetlenség jelszavát. Oldalakat idéz román fordításban a *Politikai programtörvényekből* annak bizonyítására, hogy Széchenyi figyelmeztetett az eljövendő veszélyekre, és hogy próféciai mind nemzete, mind személyes sorsa szempontjából beteljesedtek.

Mindezek után Wesselényi politikai eszméit ismerteti, és mint Széchenyi és Kossuth esetében, ezeket a jellemmel is összekapcsolja. Wesselényi „vad természetű családból származott”, egyik őse felakasztatott egy román papot, mert a kurucok ellen vezette a németeket.⁴² A kései utód sem volt kevésbé „vad”, de Széchenyivel való barátsága „civilizálta”. Miután ismerteti életének néhány mozzanatát (főleg Csengery Antal nyomán),

azt állítja, hogy a fejedelemségbeli bojárokkal és a lengyel urakkal folytatott beszélgetései alapján fogalmazta meg a *Szózatot*, amely a románok mozgalmaiban csak russzizmust és dáko-romanizmust látott. Wesselényi a pánszláv veszély miatt tartotta szükségesnek Magyarország és Erdély egyesítését és a szlávok és románok magyarosítását.⁴³ Kezdetben éppen a pánszlávizmustól félve kitarzott Ausztria mellett, később azonban Kossuth és a közhangulat nyomására maga is a függetlenségi politika mellé állt, s bár elkésve, 1848-ban észrevette ennek súlyos következményeit. Őt és általában a magyarokat magával ragadta a nacionalista közhangulat, amelyre Papiu jellemzőnek tartja Kisfaludy versét: „Adja Isten, hogy a magyart a félvilág uralja” - és ezt eredetiben idézi.⁴⁴

Papiu a magyar politikai szcénát áttekintve azt a következtetést vonja le, hogy Széchenyi mérsékelt, Dessewffy Aurél konzervatív (ezt részletekben nem elemzi) politikája és Kossuth úgynevezett liberalitása „nem követte az igazságosság elvével és a korszellemmel egyező eszméket, mindnyájuknak egyetlen célja volt: a magyar szupremácia fenntartása és biztosítása az összes népek elmagyarosításával”.⁴⁵ Legfeljebb az eszközökben különböztek, ugyanis a konzervatívok a nemzetiségeket az alkotmányosságból is ki akarták zárni, míg Széchenyi az angol alkotmányt alapul véve jogokat akart nekik adni, remélve későbbi elmagyarosodásukat, Kossuth viszont minden polgári és politikai jog azonnali megadásával együtt a gyors magyarosítást akarta véghezvinni, mégpedig erőszakkal s intézmények segítségével.

Szerinte „nem akadt egy párt, de még egy személy sem a magyar fajtában, aki azt mondta volna honfitársainak: „mindnyájan tévedtek és hibát követtek el, az egyetlen menekvés azon igazság és örök méltányosság, mely a természet hatalmas követelménye: s ez az egyének és a nemzetek egyenlősége; gyertek, mondjuk a szlávoknak és a románoknak: ezer évig igazságtalanok voltunk veletek szemben, ezután nem leszünk; felejtjük el a múltat, ezentúl kapocs, testvériség, testvéri-nemzeti konföderáció legyen az alapja közös jövőnk javának és boldogságának”.⁴⁶

Miért nem hangzott el ilyen nyilatkozat? Papiu válasza a következő: „Kossuth egyik beszédében egy fejedelem véleményét hozza fel, aki azt mondja, hogy vannak országok, amelyeknek földrajzi helyzete nem teszi lehetővé, hogy emberségesek legyenek: mi ma azt mondhatjuk, a magyarok történelme, jelleme, földrajzi helyzete és különösen az emberi természet rosszasága nem teszi lehetővé, hogy igazak és emberségesek legyenek a többi nemzettel szemben; ez a rosszaság arra ösztönöz egy nemzetet, éppúgy mint egy egyént, hogy elnyomjon, alávéssen, megegye 1 gyöngéket, ahogy a nagy halak megeszik a kicsiket.”⁴⁷ Elismeri, hogy ezt a „rosszaságot”, a mások iránti gyűlöletet nem csak a magyaroknál lehet felfedezni, ez általános emberi gyengeség, de a magyarokra különösen jellemző, miután tele vannak elviselhetetlen „nemzeti göggel”, amely nem ismer határt. A magyarok fennmaradását eddig a románok és a szlávok elnyomása biztosította, ennek azonban vége. A magyarság végét nemcsak az idegenek jósolták meg, hanem a magyar politikusok is: Széchenyi, Kossuth és Wesselényi. Vörösmarty, a magyarok legnagyobb költője is nemzethalálról énekelt, de ő feltételezte, hogy a népek meg fogják siratni a magyarságot. Széchenyi épp ellenkezőleg, azt gondolta, hogy ki fogják gúnyolni, s Papiu szerint 1848/49-ben bizonyította ennek az előérzetnek a helyességét.

A továbbiakban Papiu ismerteti a „szlavizmus” és a „romanizmus” ideológiáját, majd az 1848-as eseményeket mondja el a május 15-én tartott balázsfalvi gyűlésig, amellyel kapcsolatban főleg Bärnutiu nézeteit emeli ki, s közli az ott elmondott beszédét.

Papiu meg akarta jelentetni a munka harmadik kötetét is, és ehhez gyűjtötte az anyagot. (Barátaitól előbb is segítséget kért ahhoz, hogy megkaphassa a legfontosabb dokumentumokat.) Az elkészült részek megjelentetésére csak jóval később került sor, mégpedig 1943-ban, amikor Ștefan Pascu Szebenben megjelentette az *Istoria* harmadik kötetének vázlatát.⁴⁸ A vázlat a románok további balázsfalvi gyűléseiről, az 1848/49-es harci

eseményekről és a magyarok atrocitásairól szól. A végén általánosabb témákkal is foglalkozik. Így felteszi a kérdést, hogy a románok „miért tartottak a császárral”, és „mit nyertek ezzel”. A válasza az, hogy bíztak a császár ígéreteiben, és hogy Bécs nagy igazságtalanságot követett el, amikor nem teljesítette a románok követeléseit. Hogy ez megtörténhetett, ebben a szászok kezét is látja, akik a dáko-román eszmével ijesztgették a közvéleményt. A román nemzetiség ellenségei között természetesen előkelő helyet foglalnak el a magyarok, akik a harcok kiobbantói voltak, s akiknek alapvető hibája a román követelések elutasítása volt. Ezzel kapcsolatban a *Pesti Napló* 1851. június 24-i számát idézi, amely szerint „a nemzetiségi jogegyenlőség kivihetetlen”, de ugyanebben a számban azt a megfogalmazást is lehet olvasni, hogy „a nemzet nyelvében él, nyelve az irodalomban és ezáltal virágzik”. (Papiu a magyar szövegeket eredetiben és fordításban is adja). A két állítás között az ellentmondás nyilvánvaló, hiszen minden nemzet fennmaradásra törekszik. Az új helyzetben román nemzeti párt létrehozását ajánlja, amely a monarchia összes románjait egyesíti, román nemzeti kormányt és román intézményeket hoz létre. Amíg ez meg nem történik, addig a románokat mindig elnyomás fogja sújtani. Végző következtetése ez: „Nemzetiség nélkül a köztársaság is despotizmus”.⁴⁹ Tehát a nemzeti eszme és egyben a nemzetállam megvalósítása nélkül nincs igazán demokrácia.

Papiu nem csak az anyaggyűjtés nehézségei és életkörülményeinek alakulása miatt hagyta abba a munkát, hanem azért is, mert a bécsi hatóságok betiltották - ha késéssel is - az első két kötet terjesztését. A betiltást A. Şaguna a görögkeleti és C. Papfalvi a görög katolikus egyház nevében kérte, miután véleményük szerint a könyv sértette az egyházakat és azok vezetőit. A szerző, aki igaz huzakodva, de 1848-as érdemeinek elismeréseképpen elfogadta a bécsi udvartól a koronával díszített ezüstkeresztet, császárhűségére hivatkozva tiltakozott a betiltás ellen: „Wollte ich in diesem Werke ein Denkmal der unergleichen, besonders aber in diesen letzten Jahren bewiesenen Treue und unbedingtem Ergebnis meiner Nation an das a. h. Kaiserhaus aufstellen.”⁵⁰ E hűségnyilatkozat ellenére a betiltást nem oldották fel, ami nem akadályozta, hogy a könyv sok helyre eljusson. A *Foai* 1851-es 27. számában felszólította „az összes románokat”, hogy „fizessenek elő” az *Istoriára*. A *Gazeta de Transilvania* 1853. január 15-i számában már azt jelentette, hogy a „fő császári rendőrség betiltotta A. Papiu Ilarian *Román történelmét* a Monarchia egész területén”.⁵¹ Az első kötet akadálytalanul terjedt, a másodikból - amint a korabeli levelezés bizonyítja - még a betiltás előtt sok példány jutott el az érdeklődőkhöz.

Egyezések és ellentétek a megítélésben

A kérdés most az, hogy Papiu könyve és főleg annak a magyar politikai gondolkodásra vonatkozó része mennyiben egyezik az 1848/49-es román értelmiség felfogásával? Láttuk, hogy sokat merített Bariţ cikkeiből, amelyek a *Gazeta de Transilvaniában*, illetve a *Foiaeban* jelentek meg. De nem csak Papiu ért egyet Bariţ-cal, hanem ez utóbbi is fiatal kortársával.

Părţi alese din istoria Transilvaniei című munkájában, amely 1889 és 1891 között jelent meg, a magyar politikai gondolkodásról lényegében ugyanazt mondja, mint amit az *Istoriában* olvashattunk. Bariţ három irányzatot különböztet meg a magyar politikában, a császárpártit, a konzervatívot és a demokratát.⁵² Részletesen ismerteti Széchenyi eszméit, nagyrabecsüli harcát a reformokért, a magyar nyelvért és kultúráért.⁵³

A Kossuthtal folytatott vitájában Széchenyi mellé áll, mindenekelőtt az utóbbinak a nemzetiségi kérdésben elfoglalt türelmesebb álláspontja miatt. Széchenyi és Wesselényi ellentétét (az utóbbit személyesen is ismerte) a Bécshez való viszony megítélésének különbségében látja, és kifogásolja az utóbbi „gyűlöletét” (ura) az udvar ellen, ami végül is őt Kossuthhoz közelítette. Elismeri viszont, hogy a nagy erdélyi politikus őszinte szánalmat érzett a jobbágyok és „elég együttérzést” (*destulă compătimire*) a román nép iránt. Felrója

neki, hogy a feudalizmus felszámolását a nemzetiségek magyarosításához kötötte. A reformtörekvéseket a „korszellemhez” kapcsolja, s az erdélyi liberálisok fellépését a jobbágyfelszabadítás kérdésében úgy adja elő, mint amely „ez alkalommal néhány engedményt akart kicsikarni a feudálisok biztonságának érdekében is.”⁵⁴ A magyar politikai gondolkozásról adott elemzése nem olyan részletes és áttekintő, mint a Papiué, akinek munkáját idézi,⁵⁵ s akivel együtt tételezi fel, hogy 1848/49-ben a „magyar zsarnokság” (tirania) ki akarta „irtani” az erdélyi románságot.

A radikális román értelmiségen belüli egyetértést a Simion Bărnutiu⁵⁶ nézeteivel való egybevetés is bizonyítja. Ő 1848. május 15-én Balázsfalván elmondott beszédében megadta az erdélyi román nemzeti mozgalom programját.⁵⁷ Ebben ugyanazt a történelmi érvelést és ugyanazt az eszmei értékelést olvashatjuk, mint amelyet Papiu fogalmaz meg. Bărnutiu számára még világosabb a nemzetiségi kérdés elsőbbsége a társadalommal szemben, kimondván, hogy „bármely nemzet szabadsága csak nemzeti lehet”.⁵⁸ Ez azt is jelenti, hogy a magyar reformmozgalmat ő is a románság erőszakos asszimilálásának szándékával vádolja, és a múltat is ebből a szempontból ítéli meg. A történelemből az elnyomás eszközeiként említi a „három nemzet” és a „négy bevett vallás” rendszerének kialakítását, a *Tripartitum* jobbágyellenes rendelkezéseit, az erdélyi *Approbatae et Compilatae Constitutiones* románokra vonatkozó határozatait. A magyarosítás nyílt hirdetését ő is Kossuth *Pesti Hírlapjához* köti. Széchenyit a magyarosítás első apostolának nevezi, aki azonban a „furia”-t csillapítani akarta. Ezzel kapcsolatban magyarul is idézi: „Ne kényszerítsük tüzzel-vassal (tudniillik a nem magyarokat), hanem vegyük be az alkotmány sáncai közé, hogy ők is bévegyenek minket magukba, tudni illik nyelvünket”. Szerinte Wesselényi azt javasolta, hogy csak azok a románok kapjanak polgárjogot, akik elmagyarosodnak.

Bărnutiu a nemzeti jogok elsőségének bizonyítására a törvény előtti és a vallási egyenlőség gyakorlásának nyelvi akadályait hangsúlyozza, és azt állítja, hogy a jobbágyfelszabadítás is csak a magyarul beszélőknek kedvezhet. A nemzetörtség magyar vezetés alatt fog állni, az iskolákban és a templomokban pedig kötelezően bevezetik a magyar nyelvet. Magyarország és Erdély uniója is az elmagyarosítást kívánja előmozdítani. Bărnutiu az anyanyelvi kultúra és oktatás szükségességét hangsúlyozza a felvilágosodás szellemében, elveti az egységes államnyelv követelését, és a többnyelvűség mellett tör lándzsát a demokratikus jogokra hivatkozva. Szerinte egyetlen nyelvnek sincs megfelelő jogi terminológiája (gúnyolja a 17. századi erdélyi hivatalos nyelv kevertségét), mindegyiket ilyen irányban kell fejleszteni.

Végül is a román nemzet teljes szabadságának elismerését követeli, ami után nem zárja ki a magyarokkal a föderációt. A szabad román nemzet önálló gazdasági, politikai és kulturális intézményrendszert kell, hogy létrehozson. Magukat a románokat egységre szólítja, elvetve a felekezetieskedést és a megalkuvást. A néphez apellál, és nem a püspökökhöz: „az ezer éve elnyomott római származék”, a román nép az, amely megvalósíthatja e követeléseket. Ha e beszédet Papiu könyvével összevetjük, eszmében a hasonlóságot hamar felfedezzük.

Mindhárom román politikai gondolkodó szükségesnek tartotta a magyar politikai irányzatok bemutatását, mert ilyen módon emelhetette ki az ellentéteket és fogalmazhatta meg a követeléseket.⁵⁹ Hogy Papiu milyen jelentőséget tulajdonított ennek az eljárásnak még egy évtizeddel később is, arra jellemző I. Mureșanuhoz, a *Gazeta Transilvaniei* szerkesztőjéhez írott 1860. május 10-i levelének egy részlete: „*Istoriám* II. kötetében nagyon is részletesen és eredeti forrásokból idézve fejtettem ki Széchenyi, Kossuth, azután Wesselényi stb. közti harcok történetét. A kihagyandót kihagyva, készíthetne belőle egy kivonatot a *Gazeta* számára”.⁶⁰ Ebben az időben hívja fel Cuza figyelmét a magyar emigráció szerinte kétértelmű politikájára s tartja szükségesnek óvni őt a múltból örökölt eszméktől.

Ezek után már csak az a kérdés, hogy Papiu véleménye a reformkori magyar politikai gondolkodásról mennyiben felel meg a valóságnak? Láttuk, hogy a román szerző ebből a

gondolkodásból a nemzetiségi kérdést állította előtérbe. Ez már önmagában is egyoldalúságot tétel fel, még ha ennek jelentőségét el is ismerjük a kelet-európai és a magyar fejlődésben. A reformmozgalmakat a Habsburg Monarchia területén egyszerre motiválták társadalmi és nemzeti törekvések. Papiu, aki szívesen azonosítja a magyar politikát az „arisztokrácia” politikájával, nem elemzi részletesebben az első témakört, a magyar liberalizmus feudalizmus elleni programját. Azt egyszerűen a „korszellemmel” magyarázza, s nem keresi a liberálisok és a konzervatívok közötti ellentétek társadalmi okait.⁶¹ Ez viszont a nemzeti kérdés megítélése szempontjából is furcsa ellentmondáshoz vezet, hiszen a konzervatívok azért sem akarják a jobbágyfelszabadítást, mert osztály - és nemzetiségi szempontból egyaránt félnek a nemzetiségi parasztság birtokhoz és jogokhoz juttatásától. A társadalmi kérdés a liberálisoknál sem választható el a nemzetitől. Széchenyi politikai programja a gazdasági és a kulturális fejlődést állítja előtérbe, és csak hosszabb távon gondol a társadalom jellegének megváltoztatására, innen a nagyobb toleranciája a magyarosítás dolgában is. Kossuth a feudalizmus gyors felszámolását tűzte ki célul, s ez magyarázza türelmetlenségét, de nemcsak a nemzetiségi kérdésben, hanem a társadalom átalakításában is.

A jobbágyság és ezen belül a román jobbágyság felszabadításának előharcosai Erdélyben a magyar liberálisok, akik e tekintetben Kossuth és Wesselényi nézeteit fogadják el, és akik az uniót nemcsak nemzeti egység és független állam, hanem a társadalmi haladás szempontjából is szükségesnek tartják. Elég itt említeni Kossuth 1848. október 10-i fenyegető proklamációját a románokhoz, amelyben a következő olvasható: „A magyar nemzet testvéri módon megosztotta az oláhokkal minden szabadságait, és nem tartott meg magának, de csak egyet sem kizárólag, nem hagyott fenn sajátjának semmi kiváltságot, mely az oláhok szabadságára megmásítólag hatott volna. És tevé ezt a magyar nemzet saját nemes ösztönéből, tevé önkényt és nem kényszerítette... A robot eltöröltetett a magyarokra és az oláhokra nézve, az adó terheit egyenlően hordozza nemes és nem-nemes, magyar és oláh, s egyenlő joggal bír az ország dolgainak elintézésében, nincs kizárva semmi közhivatalból és nyitva áll a becsületes kenyérkeresetnek minden neme előttük épen mint a magyarok előtt”.⁶² Tehát teljes polgári egyenjogúság de egy szó sincs a nemzetiségi jogokról. Kossuth e proklamációban a király rossz tanácsadóit vádolja, akik a szabadságot hozó magyarság kiirtására törekednek, és ezeknek tulajdonítja a románok bujtotgatását is, akiket pedig hálátlansággal vádol. A szabadság, egyenlőség, testvériség szellemét idézi, a felebarátok és a közös haza szeretetét és a közös szabadság megvédését ajánlja - miután iszonyú megtorlást helyez kilátásba azokkal szemben, akik fegyvert fognak. Ez azt jelenti, hogy a polgári szabadságjogok megadásában valóban a liberalizmus szellemét követte, e tekintetben nem „manipulált”, viszont sok kortársával egyetértésben az egységes nemzeti állam nevében elutasította a nemzetiségek kollektív jogait.

Nemcsak Kossuth állította azt, hogy Magyarország függetlensége és a polgári átalakulás kedvez a nemzetiségeknek, hanem a nálánál még radikálisabb társadalmi követelések képviselői is. Táncsics Mihály például 1846-ban *Hunnia függetlensége* című iratában elveti az egyes népek különválásának gondolatát, mert azt tétel fel, hogy egy egységes államon belül magyar vezetéssel - radikális változásokat lehet kivívni. Az erdélyi románokról egyenesen azt állítja, hogy Magyarország és Erdély uniója kedvező számukra, mert „e nép nyerni, igen sokat nyerni fog, mert most teljességgel semmi joga nincs”.⁶³

Végül is Papiu nagyobbban látja az elmagyarosítás veszélyét, mint a polgári átalakulás előnyét, a társadalmi felszabadítást összekapcsolja a nemzeti egyenjogúsággal, s miután ezt a magyar politika nem akarja biztosítani, számára másodrendűvé válik a polgári szabadságjogok elnyerésének lehetősége. A nemzeti elnyomástól való félelem készteti arra is, hogy Bécs mellé álljon, és a szabadságharcot lázadásnak fogja fel. (Bariț említett művében még 30 évvel az események után is a magyarokról mint „insurgensekről” beszél). Papiu az

elmagyarosító politikával szemben keresi a császári udvar segítségét és reméli - II. József-re is emlékezve - a rebellis magyarokkal szemben a románok követeléseinek teljesítését.

E tekintetben az sem foglalkoztatja, hogy kikkel kerül szövetségbe. Ez azért is feltűnő, mert az osztrák-országi szövetség kérdésében a különböző országokban élő román értelmiség távolról sem volt egy véleményen. Közismert, hogy Bălcescu éppen az európai forradalmi hullám hatására és az orosz reakcióval szembenállva Kossuthtal kereste a kiegyezést, és közvetíteni akart ez utóbbi és Avram Iancu között. Kevésbé ismeretes a másik havasalföldi forradalmár, C. Boliac állásfoglalása, aki Erdélybe menekülve a Bem által felszabadított Brassóban 1849. március 15-től lapot adott ki *Espatriatul* címen, amelynek első számában többek között ezt olvashatjuk: „Amíg a román aludt, addig a magyar fölemelkedett, felébresztette őt is (tudniillik a román) érzéketlenségéből, s tudtán kívül kiszabadította a jobbágyság rabságából, földet adott neki, testvérévé fogadta a törvény előtt, fizikai és erkölcsi képességeinek teljes szabadságot adott, és ő ahelyett hogy felfegyverkezve együtt harcoljon szabadítóival, ahelyett hogy a közös ellenség ellen keljen fel, minden erejével harcol azért, hogy tovább is ugyanolyan rabságban maradjon, mint amilyenben volt. Óh, pokoli kamarilla-ámítása.” A bécsi kamarilláról van szó, amellyel az erdélyi román vezető réteg együttműködött, és együttműködött Papiu is, aki pedig ismerte a havasalföldi forradalmárokat, és tudott álláspontjukról. Könyve azt bizonyítja, hogy mérlegelte a magyarországi románok kiegyezési szándékát is, értesült Ioan Dragoș közvetítési kísérletéről és annak tragikus végéről. Papiu elítéli a magyarországi románok kiegyező magatartását, de elvi vitát sem velük, sem Bălcescúval nem kezd. A harmadik kötet vázlatában sem ad kielégítő választ a szövetség kérdésére, csak csalódását fejezi ki amiatt, hogy a császár nem tartotta meg ígéreteit.

Miben van igaza Papiunak? Abban kétségtelenül igaza van, hogy a magyar politikai elit, bármelyik irányzathoz tartozott is, nem volt képes tudomásul venni a maga és a mások nacionalizmusa közötti egyezést és ellentmondást. A maga számára természetesnek tartotta, hogy a bécsi udvarral szemben politikai autonómiáját vagy éppen függetlenségét hangsúlyozza. Természetesnek tartotta a magyar nyelv és kultúra terjesztését és a magyar nyelv állami nyelvként való elfogadtatását. Sőt azt is természetesnek ítélte, hogy a polgári egyenlőség és alkotmányosság biztosításával a nem magyar nemzetiségek magyarosítását tűzze ki végső célként. Ugyanakkor azonban csodálkozott, némelyek pedig egyenesen felháborodtak azon, hogy a nemzetiségek kollektív jogokat kívánnak maguknak, mindenekelőtt nyelvi és kulturális vonatkozásban, hogy nem kevesen politikai autonómiáról is gondolkoznak a Habsburg-állam keretei között, és hogy vannak olyanok is, akik nemzetállamokat szeretnének létrehozni, egyesülve határaikon kívül élő testvéreikkel. Ezt a magatartást lehetett az adott helyzetben a nemzetiségi tömegek elmaradottságával igazolni, de eszmeileg-politikailag, rövid és még inkább hosszabb távon politikai vakságnak bizonyult. A „nemzeti ébredés” korában az asszimilációt még a legkisebb etnikumok is visszautasították, arról nem beszélve, hogy egyetlen nép sem mondott le önállósági törekvéseiről, sőt nemzetállamok létrehozásáról.⁶⁴

Papiu a nemzeti-nemzetiségi törekvések közötti ideológiai-politikai egyezéseket és ellentmondásokat helyesen ismerte fel. Azokat a különbségeket is jól látta, amelyek egyes magyar politikai irányzatok között alakultak ki, még ha e tekintetben nem árnyal is megfelelőképpen. Ő ugyanis arra a következtetésre jut, hogy minden irányzat az elmagyarosítás híve, s végső fokon egyformán értékeli az azonnali és a távoli veszélyt. Tény, hogy Széchenyi nem jutott el ahhoz a gondolathoz, hogy a kiegyezést a nem magyar nemzetiségekkel ne csak a polgári szabadságjogok biztosításával keresse, hanem a kollektív nyelvi és kulturális jogok megadásával is. Mégis, a nemzetiségi politika alakulásának más távlatait villantotta fel. Ha ugyanis a polgári fejlődés összefüggött a nemzetiségek öntudatra ébredésével, akkor nem volt fatális az asszimiláció, különösen a románoknál, akik kompakt

etnikai tömböket képeztek. Nem szabad elfelejteni, hogy Széchenyi vállalta ebben a kérdésben a külön álláspontot s ezzel együtt a népszerűtlenséget is. Elég emlékeztetni arra, hogy milyen ellenséges hangulat fogadta 1842 novemberében elmondott akadémiai beszédét, amelyben tiltakozott az erőszakos asszimiláció ellen, és azt mondta ki, hogy „a lelki felsőbbtség”, tehát a kulturális előrehaladás képes csak „olvasztó hatást” kifejteni. Pulszky Ferenc vagy Wesselényi Miklós egyenesen azzal vádolták e beszéd elhangzása után, hogy a pánszlávizmus malmára hajtja a vizet, és felkarolja általában a nem magyar nemzetiségek szeparatista törekvéseit.⁶⁵

Wesselényi kétségtelenül eltúlozta a pánszláv veszélyt, s ennek hatására, Kossuth álláspontjához közeledve, sürgette a magyarosítást. Azt azonban ő is látta, hogy a nemzetiségi kérdés és a polgárosodás között feszültség támadhat, s már az 1842-es vita után a *Szózat*ban olyan fontossági sorrendet állít fel, amely első helyre teszi a szellemi és anyagi jólétet: „Nemzeti hív s buzgó érzet, bárminő hasznos, üdvös, sőt elkerülhetetlen legyen is alkotmányos hon kifejlődésére, emelkedésére s léte biztosítására, de mégis polgári álladalomban nem a fő cél, hanem a fő célnak, t.i, a szellemi és anyagi jólét minél inkább kifejtésének, biztosításának s mentől többekre kiterjesztésének alárendelt cél és arra fő eszköz.”⁶⁶

A felvilágosodásból és a liberalizmusból táplálkozó magyar politika elsősorban a társadalmat akarja megváltoztatni, de hibázva abból a szempontból, hogy nem számol az etnikai sokféleséggel, amikor ezt a nemzetállam keretei között akarja megtenni. A régi *Hungaria* előképe és a magyar nemesség társadalmi-politikai helyzete kétségtelenül szerepet játszottak abban, hogy a liberálisok a magyar nemzetállamot a középkori feudális országgal azonosították, de ezt csuk területileg tették. Tartalmilag az új államnak polgári jelleget akartuk adni, amely biztosítja az egyéni szabadságjogokat, a nemzetiségek számára is. A nyugat-európai modellt követve, az etnikailag homogén vagy legalábbis a magyar szupremáciát biztosító állam volt az eszményük, s bár ismerték a nemzetiségek eltérő törekvéseit, más alternatívát nem kerestek. Jegyezzük meg, hogy célkitűzésük nem volt reális az asszimiláció lehetőségét illetően: az 1867 utáni fejlődés bizonyította, hogy a polgári fejlődés nem vezet szükségszerűen elmagyarosításhoz.⁶⁷

Papiu elemzése a reformkor magyar politikai ideológiájáról azt bizonyítja, hogy bár Széchenyi, Wesselényi és Kossuth Magyarországon vagy Erdélyben élő nem magyar kortársai ugyanazokból az eszmei forrásokból táplálkoztak, mint ők maguk, mégis ellentétes politikai programokhoz jutottak el. Végül is ideológiai-politikai szempontból a nemzet és a nemzetállam kérdése - magyaroknál és nem magyaroknál egyaránt - megelőzte társadalmi átalakulás követelését, mégha a kettő egy időben jelentkezett. Hangsúlyozom, hogy ez csak eszmeileg volt így, s ezért nem kis felelősség terheli magát az értelmiséget is. A nemzeti-nemzetiségi probléma előtérbe állítása a lemaradás felszámolásának fő eszközeként jelentkezett abban az értelmiségi rétegben, amely a liberális politikai ideológia alakítója és terjesztője lett. Ez a sorrend egyrészt súlyos ellentmondásokhoz vezetett az egyes etnikumok belső fejlődésében, mindenekelőtt gazdasági előrehaladásában, másrészt megterhelte a kelet-közép-európai népek együttélését, és kiszolgáltatta őket külső nagyhatalmi erőknek.

Papiunak a reformkor magyar politikai gondolkozásáról adott elemzése módot nyújt arra, hogy egy nem magyar kortárs, egy értelmiségi réteg álláspontját ismerjük meg, s egyben betekintést enged a mai közép- és kelet-európai nemzeti-nemzetiségi kérdés eszmei előzményeibe.

Jegyzetek

- 1 Kritikus értékelést ad a kortól az *Erdély története* című munka III. kötetében Miskolczi Ambrus (Budapest, 1986), ugyanott részletes bibliográfia található. Az erdélyi román mozgalomból: I. Tóth Z.: *Az erdélyi és a magyarországi román nemzeti mozgalom*. Budapest, 1959; K. Hitchins: *The Rumanian National Movement in Transylvania, 1780-1849*. Cambridge Mass. 1969; V Netea: *Pe drumul unității naționale*. Cluj, 1974.

- 2 Vö. I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada. 1697-1792.* Budapest, 1946; D. Prodan: *Supplex libellus Valachorum.* București, 1967 (idegen nyelvű változatok is).
- 3 Így írta, és nem Alexandru-nak.
- 4 Ez utóbbi tevékenységről Cornelia Bodea: *Lupta Românilor pentru unitatea națională, 1834-1849.* București, 1964.
- 5 Erről Jancsó Benedek: *Szabadságharcunk és a dako-román törekvések.* Budapest, 1895. 255 és köv.: Papiu emlékirata Cuzához Dako-Románia érdekében és az 1860-61-iki újabb alkudozások.
- 6 Életrajzát megírta C. Albu: *Alesandru Papiu Ilarian.* București, 1977.
- 7 Vö. Omagiu lui A. Papiu Ilarian, Zalău, 1969.
- 8 Az írás megjelent *Az erdélyi róm. kath státus kegyesrendiek vezetése alatt álló kolozsvári gimnáziumának értesítője az 1906-7 tanévről* szóló kiadványban. Vö. Vékony István: *Bolla Márton mint történetíró.* Budapest, 1908.
- 9 I. m. 7.
- 10 I. m. 10.
- 11 A piarista liceumról és román diákjairól Bitay Árpád: *A kolozsvári róm.-kath főgimnázium szerepe a román szellemi élet múltjában.* Kolozsvár, 1926 (rövid összefoglaló).
- 12 Az erdélyi román értelmiség ideológiájára vö. G. E. Marica et alia: *Ideologia generației dela 1848 din Transilvania.* București, 1968, és I. Chindriș: *Ideologia revoluționară a lui A. Papiu Ilarian.* București, 1983
- 13 Vö. Chereșteșiu Viktor: *A magyarországi román sajtó politikai vezéreszméi és munkája a szabadságharc előtti évtizedben.* Budapest, 1917; V. Chereșteșiu et alia: *Scrieri social-politice ale lui C. Bariț.* București, 1962; *G. Bariț magyar levelezése.* Sajtó alá rendezte I. Chindriș és Kovács A, Bukarest, 1975. Kovács József-Kovács Ferenc: *Két évszázad kortársa.* Válogatás G. Baritiu írásaiból. Kolozsvár, 1984.
- 14 Szekfű Gy.: *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez.* Budapest, 1926. 524.
- 15 Itt Wesselényi Szózatára utal.
- 16 Külön megrója a *Jelenkor* című lapot, amely bejelenti a magyarok igényét Moldvára és Havasalföldre.
- 17 Bariț számításai szerint 1848 körül mintegy 10 000 írni-olvasni tudó román élt Erdélyben és Magyarországon (ebből 1600 pap). Georghe Bariț in *Părți alese din istoria Transilvaniei.* Sibiu, 1891, II. 78.
- 18 De Gerando-fordítás: *Foaie*, 1846 januári számok, „reflexiók” uo. febr. 4. és 11. Jakab Elek cikkei: *Gazeta* 1846. szept. 5, 12, 16, 19, 30 és 3-i számok.
- 19 Bariț i.m. Sibiu. 1889, I. 633.
- 20 Antoniu Magnu-nak nevezi Budai Nagy Antalt, tehát még a köznyelvi *Mare*-t sem fogadja el.
- 21 „...jurase să scape creștinetea de Turci și-și propuse foarte ca să unească pe toți Români din toată Dacia într' un trup național, precum fuseșeră odată. I. 53. A latinositott szövegeket- így a könyv címét is -mai helyesírással adom.
- 22 Stîrni și reinvie la Români ideile de Dacie. I. 81.
- 23 Mulțime de unguri uciseră Români, dar în urmă fură învinși, poviețuitorii uciși fără știrea Impăratului, dar se ușură puțin soarta Românilor ștergîndu-se iobăgia personală, cel puțin numele. II. 82.
- 24 I. 121.
- 25 Idézi az egyik királyi rendeletet, amelyben a serviensekről van szó, akiket azonosít a paraszttal „ca porcii regali să nu se pască în selbele s. pratele servientilor - va si zică țărani (!) aveau pratele si selbele lor”. I. 155.
- 26 I. 209.
- 27 Idézi a *Hitel* 227. oldalát.
- 28 Itt a *Kelet népe* 43. oldalára utal.
- 29 A könyv 1833-ban jelent meg bukaresti impresszummal, ténylegesen Lipcsében. Utal a 233. oldalra.
- 30 A Szózatból, amely Lipcsében 1843-ban jelent meg, a 76. és 283. oldalakat említi. A II. kötet végén a 267. és köv. old. egy részletet közöl a *Szózatból*, a „románism-re” vonatkozót román fordításban.
- 31 Papiu dicséri Széchenyi gesztusát, és a románokat is a példa követésére ösztönzi.
- 32 Minden ember legyen ember és magyar ...
- 33 „...„care animă a avut de Ungur, ca nime altul, dară caracterul lui, în țelepciunea cea înaltă și politica lui cea măiastră au fost unu ce străin de caracterul unguresc”. II. XXXVII.
- 34 II. XLIV.
- 35 351, 357. A Csengery Antal által szerkesztett *Magyar szónok és státusférfiak* című 1851-ben kiadott munkáról van szó. Kossuth nem szerepel benne.
- 36 Papiu idézi az 1850-ben megjelent *A forradalom utánt.*
- 37 II. XLVII.
- 38 „Széchenyi era un politic mare, dară machiavel; liberal dară înainte de toate Ungur: ungurismul era punctul de plecare tuturor reformelor lui.” II. XLIX.
- 39 „Kossuth supt masca liberalismului este cel mai mare despot și inamicul de moarte al Slavilor și Românilor”. II. LIV.

- 40 „... el a fost unul dintre cei mai nefericiți politici, care în locul ai unguri pe Slavi și pe Români, tocmai din contra le deștepta mai potent simțul de naționalitate, mări ura dintre naționalități și prepara moartea ungurismului.” II. LV.
- 41 Amelyet közöl a *Foaie* 1843. 6. számában.
- 42 Ezt a *Magyar szónokok könyve* 88. oldalára hivatkozva mondja el, tehát a Csengery-féle kiadványról van ismét szó.
- 43 A *Magyar szónokok könyve* 164. oldalára utal, majd a *Szózat* 81-96. oldalaira.
- 44 II. LXXXV.
- 45 IL köt. LXXXVII.
- 46 „Nu o partită, dară nici măcar un singur individ nu se adta în toată semința ungiurească, care să fie zis cătră conaționalii săi: “toți rătăciți, toți păcătuți: singura noastră scăpară este adevărul și dreptatea cea eternă, postulatul cel potent al naturei: egalitatea indivizilor și națiunilor; aideți să spunem Slavilor și Românilor: o mie de ani am fost nedrepti cătră voi, mai mult nu vom fi, să uităm cele trecute, de aci înainte o legătură, o infrățire, o confedențiune frățească-națională să fie fundamentul binelui și fercirii viitorului nostru comun!” II. LXXXVIII.
- 47 Kossuth intr'un cuvînt al său aduce înainte judecata unui principe, care zicea, că sunt unele țări, pe cari pozițiunea lor geografică nu le lasă să fie de omenie: noi am putea zice că Ungurii, istoria lor, caracterul lor, pozițiunea lor geografică, și mai ales aceia răutate a naturei omenești nu-i lasă să fie drepti și de omenie cătră celelalte națiuni, care răutate îndeamnă pe o națiune ca și pe un individ ca să asuprească, să supună, să mînține pe cei debili, cum mîncă peștii cei mari pe cei mici.” II. LXXXIV.
- 48 A. Papiu-Ilarian: *Istoria Românilor din Dacia Superioară*. Schița tomului III. Publ. de Dr Ștefan Pascu, Sibiu, 1943.
- 49 „Iar fără naționalitate și republica e despotism” I. m. 157.
- 50 P. Pîrvan: Interzicerea Istoriei Românilor din Dacia Superioară. Luceafărul 1903. 9. sz.
- 51 A kötetek terjesztéséről részletes tájékoztatást ad Albu idézett munkájában, 87. és köv. oldalak.
- 52 I. h. I. 564. és köv.
- 53 Olvasta a *Hitelt*, a *Világot*, 1841-ben fordított a *Kelet népéből*.
- 54 I. 640.
- 55 Így a marosvásárhelyi román kancellisták állásfoglalásával kapcsolatban, II. 78. és köv.
- 56 Vö. Gh. Bogdan-Duică: *Viața și ideile lui S. Bărnuțiu*. Bucuresti, 1924.
- 57 Ezt a beszédet közölte Papiu az *Istoria* II. kötetében, 307. és köv.
- 58 „Libertatei adevarată a oricărei națiuni nu poate fi decât națională.” A beszédet kiadta: G. Bogdan-Duică 1924-ben Kolozsvárt, *Români și Ungurii* címen, innen idézem a 27. oldalról.
- 59 A korabeli román politikai gondolkozásról a magyar vonatkozásokat is tekintetbe vevő összefoglaló: V. Chereșteșiu: *A balázsfalvi nemzetgyűlés. 1848. máj. 15-17*. Bukarest, 1967.
- 60 „In tomul II-les al Istoriei mele este foarte pe larg și din fîntînele originale citată, scoasă istoria luptelor între Széchenyi, Kossuth, apoi Wesselényi etc. Lăsînd afară cele de lăsat, ați putea face un extract pentru „Gazetă”. *Corespondența lui A. Papiu Ilarian*. Ed. I. Pervain-I. Chindriș, București, 1972. I. 180.
- 61 A korabeli magyar politikai irányzatok társadalmi vonatkozásairól összefoglaló képet ad a Pach Zsigmond Pál főszerkesztésében megjelent *Magyarország története* V/2 kötet, Budapest, 1980, bibliográfiával.
- 62 *Okmánytár az 1848/49-iki erdélyi eseményekhez*. Szerk. Kövári L., Pest, 1861, 89.
- 63 Tánicsics Mihály: *Hunnia függetlensége*. Jéna, 1847, 291.
- 64 Arató Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Budapest, 1983.
- 65 Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal, Szeré. Vizsota Gy. I. rész, Budapest, 1927. 149. és köv.
- 66 Wesselényi Miklós: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*. Sajtó alá rendezte: Gál István, Kolozsvár, é. n. 71-72.
- 67 Széchenyi, Wesselényi, Kossuth és a nemzetiségek viszonyáról. Újabban Spira György: *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas Magyarországon*. Budapest, 1980. Nemzetközi vita: I. Deák: I. Széchenyi, M. Wesselényi, L. Kossuth and the Problem of Rumanian Nationalism, és hozzászólások. *Austrian History Yearbook* XII-XIII. 1976-77.

BÉLA KÖPECZI

A ROMANIAN CONTEMPORARY ON THE HUNGARIAN POLITICAL MENTALITY OF THE REFORM PERIOD

Alesandru Papiu Ilarian was one of the outstanding representatives of the Romanian generation of 1848, whose book *Istoria Romanilor din Dacia Superiora*, published in Vienna

in 1851-52, is one of the primary sources of the history of the Romanians of Transylvania. The author of the study analyzes this work, focusing on its treatment of the Hungarian political mentality of the reform period, and particularly the views of Széchenyi, Kossuth and Wesselényi. Papiu was exceptionally well-versed in Hungarian political literature, and considered it his duty to perform a separate examination of it from a nationality point of view, more specifically, from the standpoint of the Romanian question. He wanted to prove that the Hungarian politicians, irrespective of their political direction, strove to the creation of a Hungarian nation-state by Magyarizing the other nationalities. He admitted that there is a difference between Széchenyi's and Kossuth's political concepts in this matter, the former being more patient, the latter more radical, and thus the representative of the more impatient stance. He noted that in the spirit of liberalism the two wanted to guarantee individual rights to freedom for everybody, but this process too he viewed as serving Magyarization. He counterpositioned these policies with the characteristic Romanian and Slav national and independence initiatives, which Hungarian policy was unwilling to take into consideration, and rather than reaching agreement - which would have also meant the granting of collective rights for the nationalities - it chose confrontation. Papiu's analysis is based on his contemporary Hungarian sources, and its direction is determined by the Romanian national ideology initiated by the Transylvanian School and by the ideology of international liberalism, however, even within this scope, the determinant is nationalism. The precedence the latter enjoys is surprising, even in light of the social problem sphere. It is the deciding factor in how political programs come to oppose each other, even though the international ideological sources of both the Hungarian and Romanian intelligentsia are the same. The priority treatment of a nationality's affairs is also significant with regards to the future of East-Central European nations. Papiu's book summarizes the views of contemporary Romanian radical intellectuals, but it determines subsequent generations' ideologies, and to a large degree it influences the latter's views of Hungarians.